

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΤΑ ΣΥΜΑΪΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΤΟΜΟΣ Γ'

ΑΘΗΝΑΙ
1977

ΣΤΕΦ. Δ. ΗΜΕΛΛΟΥ

ΜΕ ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΕΝΑ ΣΠΑΝΙΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΣΥΜΗΣ

ΤΟ ΘΑΥΜΑ ΤΗΣ ΑΝΑΒΛΑΣΤΗΣΕΩΣ ΞΕΡΟΥ ΔΑΥΛΟΥ*

Σε παλαιὰ συλλογὴ δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀπὸ τῆ Σύμης, ποὺ ἔχει δημοσιευθῇ ἀπὸ τὸ γνωστὸ λόγιον Δημοσθένη Χαβιαρᾶ, ὑπάρχει ἓνα σπάνιον δημοτικὸ τραγούδι μὲ τὸ ἀκόλουθο περιεχόμενον¹:

Ψυχὴ ἀμαρτωλοῦ θέλει νὰ πάη στὸν Παράδεισο, ἐπειδὴ στὸν ἐπίγειον βίον της ἔχει, ὅπως πιστεύει, σχετικὰ προετοιμασθῇ. Ἡ Παναγία ὅμως τὴν προειδοποιεῖ πὼς αὐτὸ ποὺ ἐπιδιώκει εἶναι ἀνέφικτον, γιατί ἔχει περιπέσει σὲ βαριὰ ἀμαρτήματα, δυσανάλογα πρὸς τίς καλὰς τῆς πράξεις. Ὁ πόθος τῆς θὰ μποροῦσε νὰ ἐκπληρωθῇ, ἂν φυτεύοντας ξερὸ δαυλό, τὸν ἔκανε νὰ φυτρώσῃ. Τελικὰ αὐτὸ συμβαίνει. Ὁ ξερὸς δαυλὸς ἀναβλαστάνει καὶ ὁ ἀμαρτωλὸς πηγαίνει μετὰ ἀπ' αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ γεγονὸς στὸν Παράδεισο.

Τὸ κείμενον τοῦ τραγουδιοῦ, ὅπως τὸ ἔχει δημοσιεύσει ὁ Χαβιαρᾶς, εἶναι τὸ ἀκόλουθον².

Ἐτρέχαγ γ-οῦλες οἱ ψυχές στ' ἄττη³ τοῦ Παραδείσου,
τρέχει καὶ μιὰ ἀμαρτωλὴ στ' ἄττη τοῦ Παραδείσου.

Κ' ἡ Παναγία τὴν εἶδεν ἐπὶ πάν' ἀπὸ τὸ θρόνον.

«Ποῦ πάς, ἀμαρτωλὴ ψυχή, στ' ἄττη τοῦ Παραδείσου;

5 Τὸ μεθ' ἡμῶν⁴ δὲν ἔκουσες, τὸ Πάσχα τί τὸ θέλεις;

—Καὶ ν-ἐκκλησιὰς ἐνάστεσα⁵ καὶ μοναστήρια ἔχτισα

* Τηρήθηκε ἡ ὀρθογραφία τοῦ κειμένου τοῦ συγγραφέα (σημ. τ. Διευθ. τ. Ἐκδ.).

1. Δημοσθένους Χαβιαρᾶ, Συλλογὴ Συμιακῶν δημοδῶν ἁσμάτων, Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος 19 (1884-85), ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890, σ. 229, ἀρ. 20.

2. Δὲν τηρεῖται ἡ ὀρθογραφία τῶν καταλήξεων κλπ. τοῦ κειμένου.

3. ἄττη.

4. τοῦ μεγάλου ἀποδείπνου.

5. ἔχτισα.

- κ' ἔδωκεν καὶ τὸ χέριμ μου καλὸν γιὰ τὴν ψυχὴν μου.
 —Καὶ τὰ καλὰ σου 'ναιμ πολλά, μ' ὁ ποταμὸς τὰ πῆρε·
 γιὰτὶ τὴν μάνασ σου 'δειρες, τῆς μάνας σου 'ντιστάθης,
 10 τὸν πιὸ μεάλωσ σ' ἄδερφὸ δικάσιμον¹ ἐπῆρες.
 Μ' ἄβ βάλης τὸ ξερὸ δαυλὸ στὴν ἀνετὴν τοῦ φούρνου,
 καὶ 'ττίση ὁ ξερὸς δαυλὸς καὶ βγάλη καὶ κλωνάρια,
 πάεις καὶ σοῦ, ἁμαρτωλὴ, στ' ἄττη τοῦ Παραδείσου».
 Καὶ βάλλει τὸ ξερὸ βλαστὸ στὴν ἀνετὴν τοῦ φούρνου,
 15 καὶ ποὺ τὴν νήστειαν τὴν πολλήν καὶ ποὺ τὴν παρακάλια
 ἄττισεν ὁ ξερὸς βλαστὸς κ' ἔβγαλεν καὶ κλωνάρια
 κ' ἐπῆγεν καὶ τ' ἁμαρτωλὸ στ' ἄττη τοῦ Παραδείσου.

Μιὰ ἄλλη παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ ἀπὸ τὴ Ρόδο δημοσιεύθηκε πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὸ Γεράσιμο Δρακίδη μὲ τὴ σημείωσις ὅτι πρόκειται γιὰ «μοιρολόγι λεγόμενον ἐπίσης τὴν ἐσπέραν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς ἀμέσως μετὰ τὸ μοιρολόγι τοῦ Χριστοῦ»². Παραθέτω τὸ κείμενο τοῦ τραγουδιοῦ:

- Κυρά μας κάμνει κάλεσμά κι οὔλες ἐκάλεσέν τες
 κ' ἔσυρε καὶ τὴ σκέπην τῆς κι οὔλες ἐσκέπασέν τες.
 Καὶ μιὰ ψυχὴ ἁμαρτωλὴ δὲν ἔφταξ' 'ὰ σκεπασή,
 κλαίει πωρνό, κλαίει βραδύ, κλαίει τὸ μεσημέρι.
 5 'Ἡ Παναγιὰ τὴν ἔκουσε ἀπὸ ψηλὰ καὶ θρόνου.
 «Δὲν τὰ 'ξερεις, ἁμαρτωλὴ, πὼς ἤθελες ποθάνει;
 Μὰ σὺ τὴν μάνα σου ἔδειρες, τὸν κύρη σου ἀντιστάθης
 καὶ μὲ τὸν πρῶτο σου ἄδερφὸ ἔκαμες τρία παιδάκια.
 Τό 'να στὴ Χώραν ἔθαψες καὶ τ' ἄλλο μέσ' στ' ἀμπέλι,
 10 τὸ τρίτο τὸ ἐφτάπνοο στῆς μούλας τὰ ποδάρια
 κ' ἡ μούλα ἐλωλλάθηκε, τ' ἀμπέλιν ἐξεράθθη
 κ' ἡ Χώρα ἐρημάχτηκε κι ἄνθρωπο δὲν 'ποτάσσει.
 Πάνε νὰ χτίσης ἐκκλησιά, νὰ κάμης μοναστήρι
 καὶ κόφτε πιάσε τρεῖς δαυλοὺς καὶ πάνε ψύτεψέ τους.
 15 Καὶ βγάλλε ποὺ τὰ μάτια σου νερὸ καὶ πότιζέ τους.
 Κι ὡσὰν ἀνοίξουν οἱ δαυλοὶ καὶ βγάλουσι βλαστάρια,
 τότε, ἁμαρτωλὴ ψυχὴ, θὲ νὰ σωθῆς καθάρια...»

Ἄλλες παραλλαγές μὲ ἔντονο τὸ θρησκευτικὸ περιεχόμενο, ἰδίως στὸ πρῶτο τοὺς μέρους, δὲν εἶναι γνωστές. Ἐξ ἄλλου ὁ Χαβιαρᾶς, ποὺ δημοσιεύει

1. ἐναγόμενο.

2. Γερ. Δρακίδου, Ροδιακά, 1937, σ. 26.

τὴν παραλλαγή τῆς Σύμης, δὲν δίνει καμμιά πληροφορία γι' αὐτή. Εἶναι πιθανὸν ὅτι τὸ κείμενό της τὸ ἐτραγουδοῦσαν ἢ τὸ ἔλεγαν σὲ μορφὴ ἀπαγγελίας ἐπίσης τῇ Μεγάλῃ Παρασκευῇ, ὅπως δηλ. τὴν παραλλαγή τῆς Ρόδου κατὰ τὸ Δρακίδη.

Ἡ ἀγωνία ὅμως τοῦ Χριστιανοῦ νὰ κατακτήσῃ, ἢ καὶ μόνο νὰ γνωρίσῃ, τὸν Παράδεισο καὶ ἡ προσπάθεια ποὺ κάνει γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ κατὰ τὴν ἐπίγεια παρουσία του δὲν ἦταν δυνατό βέβαια νὰ μὴ συγκινήσουν τὴν ποιητικὰ εὐαίσθητη λαϊκὴ ψυχὴ. Ἔτσι ἔχομε θρησκευτικὰ καὶ ἄλλα τραγούδια σχετικὰ ἀπὸ λίγο ὡς πολὺ μὲ τὰ παραπάνω, ποὺ εἶναι αὐτὴ τῇ φορᾷ γνωστὰ σὲ πολλοὺς ἑλληνικοὺς τόπους. Τὰ τραγούδια αὐτὰ ἄλλοτε εἶναι καθαρὰ δημοτικὰ καὶ ἄλλοτε δημιουργίες λογιωτέρων, ποὺ ἀπευθύνονται ὅμως σὲ λαϊκὰ στρώματα, μὲ τὰ ἀκόλουθα εἰδικώτερα θέματα: α') ἁμαρτωλοὶ παρακαλοῦν τὴν Παναγία, τὸ Χριστό, τοὺς Ἀποστόλους ἢ τὸν ἀρχιστράτηγο Μιχαὴλ νὰ τοὺς δώσουν τὰ κλειδιά τοῦ Παραδείσου, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ εἰσέλθουν σ' αὐτὸν¹ β') ἁμαρτωλοὶ παρακαλοῦν τὴν Παναγία νὰ τοὺς εὐσπλαγχνισθῇ, ἐκεῖνη ἀπευθύνεται μὲ τὴ σειρά της στὸ Χριστό, ποὺ ὅμως ἀδυνατεῖ νὰ δεχθῇ τὴν παράκλησί της, ἐπειδὴ οἱ ἁμαρτωλοὶ αὐτοὶ ἔχουν διαπράξει πολλὰ καὶ μεγάλα ἁμαρτίες. Σὲ ἄλλη περίπτωσι κολασμένοι παρακαλοῦν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν Κόλασι καὶ νὰ γίνουν δεκτοὶ στὸν Παράδεισο². γ') διάλογος ἁμαρτωλοῦ καὶ Θεοτόκου ἢ ἁμαρτωλοῦ καὶ διαβόλου, παράκλησι πρὸς τὴν Παναγία νὰ μεσολαβήσῃ, γιὰ νὰ σωθῇ κλπ.³

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ κείμενα λείπει, ὅσο τουλάχιστον γνωρίζω, κάθε ἀναφορά γιὰ τὴν ἐπίτευξι τοῦ ποθομένου μὲ τὴ μετάνοια, ποὺ γίνεται φανερὴ μὲ τὴν ἀνέλπιστη ἀναβλάστησι τοῦ ξεροῦ δαυλοῦ. Ἀντίθετα τὰ βαριὰ ἁμαρτήματα, ποὺ ἐμποδίζουν τοὺς ἁμαρτωλοὺς νὰμποῦν στὸν Παράδεισο, καὶ ἡ δύναμι τῆς μετάνοιας (ἀναβλάστησι δαυλοῦ) ἀναφέρονται σὲ δυὸ παραλλαγὰς τραγουδιοῦ ἀπὸ τὴ Νίσυρο μὲ ἐλάχιστες διαφορὰς μεταξὺ τους. Οἱ παραλλαγὰς αὐτὲς εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

Α'

Ἐπάνω στ' ὄρος, στὸ βουνό, Σταυρὸς ἐφανερώθη

κ' ἐκεῖ ποὺ φανερώθηκε ὁ γκλήσις ἐθεμελιώθη.

Μιά ἁμαρτωλὴ ποὺ τ' ἄκουσε στὸ Θεὸ κριματισμένη
παίρνει λιβάνι καὶ κερὶ τῇ λουτρογιά νὰ κάμῃ.

1. Τὰ σχετικὰ τραγούδια ἔχουν καταταχθῇ στὸ Κέντρον Ἑρευνῆς τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ΚΑ) στὸ φάκελο Χάρου 21α.

2. Τὰ τραγούδια αὐτὰ τὰ βρίσκει κανεὶς στὸ φάκελο τοῦ ΚΑ Λατρευτικὰ 2, 16⁵.

3. Βλ. γιὰ τὴν κατηγορίαν τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν, ποὺ εἶναι λόγια δημιουργήματα, Ἐλένης Δ. ΚΑΚΟΥΛΙΔΗ, Νεοελληνικὰ θρησκευτικὰ ἀλφαβητάρια, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 42 - 49.

- 5 Κ' ἐκεῖ ποῦ σιμα-κόντευγε νὰ μπῇ στὸ μοναστήρι,
τὰ μάρμαρα τσακίσανε κ' οἱ πόρτες ἐκλει(δ)ῶσαν.
Τὸ "Ἅγιο Πνέμμα μίλησε 'πὸ μέσα ἀφ' τὸ "Ἅγιο Βῆμα.
«Ποῦ πάς, σκύλλα, ποῦ πάς, λωλλή, ποῦ πάς, μαγαρισμένη,
νὰ μαγαρίσης ἐγκλησιά, νὰ μιάνης μοναστήρι;»
- 10 Κ' ἡ ἀμαρτωλὴ σὰν τ' ἄκουσε, λιποθυμῶν τῆς ἤρτε·
κ' ἐκεῖ 'βρεμ πέτρα ριζωμιά κ' ἐπῆ(γ)εν νὰ καθίσῃ.
«Ποῦ νὰ βρῶ γὼ πνευματικό, καλὸν ἐξαοράτη,
ποῦ νὰ 'βρῶ κι ἀντεπίσκοπο νὰ πῶ τὰ κρίματά μου;»
Κ' ἡ πέτρα ἡ ἀμίλητη βγάζει μιλιὰγ καὶ λέ(γ)ει:
- 15 «'Εγὼ 'μαι ὁ πνευματικός, ἐγὼ κι ὁ 'ξαοράτης,
ἐγὼ 'μαι κι ἀντεπίσκοπος νὰ πῆς τὰ κρίματά σου.
Κόρη, τὴ μάννα σου 'βρισες, τοῦ κύρη σου 'ντιστάθης
καὶ μὲ τὸμ πρῶτο σ' ἀδερφὸ τρία παιδιὰ 'γενῆκαν.
Τὸ ἓνα στὴ χώρα τό 'ριξες, τ' ἄλλο στὸν ἀμπελῶνα
- 20 τὸ τρίτο τὸ μικρότερο στῆς μούλας τὰ ποδάρια.
Τώρα ἡ χώρα κούρσεψε κ' ἡ ἀμπέλα ἐξεράτθῃ
κ' ἡ μούλα ἐλωλλάθηκε, τρώ(γ)ει τὸγ καβαλλάρη.
Πιάσε δαυλὸν ἀφτούμενογ καὶ μεταφύτεψέ τογ
καὶ βγάλ' ἀπὸ τὰ μάτια σου νερὸ καὶ πότιζέ τον·
- 25 κι ἂν θὰ βλαστήσῃ ὁ δαυλὸς καὶ βγάλῃ πάνω φύλλα,
τότε κ' ἐσέν', ἀμαρτωλή, σωθοῦν τὰ κρίματά σου».
'Ὡς τ' ἄκουσε, μετάνοιωσε, πάει στήμ «Παναγιά»,
καὶ μὲ μετάνοιες σώθηκε καὶ μὲ τὴ λουτρουγιά¹.

Β'

- Πάνω στὰ ὄρη στὰ βουνὰ Χριστὸς ἐφανερῶθη
καὶ κεῖ ποῦ φανερώθηκεν 'κκλησιὰ ἐθεμελιώθη.
'Αμαρτωλὴ σὰν τό 'κουσε, τοῦ Θεοῦ κριματισμένη,
παίρνει λιβάνι καὶ κερί καὶ λουτρουγιά καὶ πάει.
- 5 Καθὼς ἐσιμοκόντεψε κοντὰ στὸ μοναστήρι,
οἱ πλάκες ἐσειστήκασιν, τὰ μάρμαρα τσακίσαν
καὶ "Ἅγιον πνεῦμα μίλησε 'πὸ μέσα ἀπ' τ' "Ἅγιο δῆμα.
«Ποῦ πάς, Τούρκα, ποῦ πάς, 'Εβριά, ποῦ πάς, κριματισμένη,
νὰ μαγαρίσης ἐκκλησιές, νὰ μιάνης μοναστήρι,
- 10 ποῦ 'ναι τὸ λάδι σου νερὸ καὶ τὸ κερί σου ξύλο
καὶ ἡ λουτρουγιά σου ἀμαρτωλὴ καὶ σὺ κριματισμένη;»

1. Γ ε ω ρ γ. Ν. Κ α ζ α β ῆ, Νισύρου λαογραφικά, Νέα Ὑόρκη 1940, σ. 42.

- Ἀμαρτωλὴ σὰν τ' ἄκουσε, γυρνᾷ τὰ μπρὸς ὀπίσω
καὶ κεῖ ἔβρε πέτρα ριζιμιὰ, γυρίζει καὶ καθίζει.
«Ποῦ νὰ βρῶ ἄνθρωπο πνευματικό, καλὸν ἀξαγοράρη,
15 ποῦ νὰ βρῶ ἀντεπίσκοπο, νὰ πῶ τὰ κρίματά μου»;
Κ' ἡ πέτρα ἡ ἀμίλητη ἐπηλοήθηκέν της.
«Ἐγὼ ἔμαι καὶ πνευματικός, καλὸς ἀξαγοράρης,
ἐγὼ ἔμαι κι ἀντεπίσκοπος καὶ πὲ τὰ κρίματά σου.
Κόρη, τὴν μάννα σου ὕβρισες, τοῦ κύρη σου ἔντιστάθης
20 καὶ μὲ τὸν πρῶτον σου ἀδελφὸν ἔκαμες τρία παιδάκια.
Τὸ ἄν' αὐτὴ βρύση τό ῥιζες, τ' ἄλλο στὸν ἀμπελῶνα,
τὸ τρίτο τὸ μαυρόμοιρο στῆς μούλας τὰ ποδάρια.
Κ' ἡ μούλα ἐξεσπάστηκε, ρίχνει τὸν καβαλλάρη,
γι' αὐτὸ κ' ἐπὶ δὲν σώνεσαι, κόρη μου, ὅ,τι κι ἂν κάμης.
25 Πᾶρε ἐφτούμενο δαυλό, στὴν ἄμμο φύτεψέ το,
κουάλει μὲ τὴ βοῦλα¹ σου νερό καὶ πότιζέ το.
Καὶ ἂν ἐχλωράνη ὁ δαυλὸς καὶ βγάλη καὶ βλαστάρη,
τότες καὶ σὲν τὸ κρίμα σου στὸν οὐρανὸν θὰ πάη²».

Τὶς παραλλαγὲς αὐτὲς πρέπει μὲ βάσι τὸ πρῶτο τοῦ μέρους νὰ κατατάξῃ κανεὶς σὲ ἓνα ἄλλο, μᾶλλον πολὺ διαφορετικὸ, τύπο τραγουδιοῦ μὲ πανελληνία διάδοσι. Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ εἶναι ἡ παραλογὴ (μπαλλάντα) τοῦ «κριματισμένου», ποῦ τὸ θέμα της εἶναι ἡ νεκροφιλία. Σύμφωνα μὲ τὸ τραγοῦδι νέος προσέρχεται μὲ τὴ μητέρα του στὴν ἐκκλησία, φωνὴ ὅμως ἀπὸ τὸ «Ἅγιο Βῆμα κλπ. τὸν ἀποπέμπει, γιὰ νὰ μὴ μιάνῃ μὲ τὴν εἰσοδὸ του τὸ ναό. Ὁ νέος ἀπελπισμένος ἀναζητεῖ ἐξομολόγο, γιὰ νὰ ἐξομολογηθῇ τὸ βαρὺ ἁμάρτημά του, τελικὰ δὲ ἐξομολογεῖται στὴν ἐκκλησιαστικὴ μητέρα του ὅτι σὲ κάποιον του ταξίδι ἡ ἐκστρατεία εἶχε σαρκινὴ μεῖξι μὲ κάποια ὁμορφὴ κόρη, ποῦ ἀνακάλυψε τὸ ἄλογό του σκάβοντας μὲ τὴν ὀπλὴ του τὴ γῆ. Εἶναι ἓνα θέμα, ποῦ τὸ γνωρίζομε διαμορφωμένο ἤδη ἀπὸ τὰ ἐλληνιστικὰ χρόνια στὸ μῦθο τοῦ ἔρωτα τοῦ Ἀχιλλέα καὶ τῆς Ἀμαζόνας Πενθεσίλειας καὶ ποῦ τὸ βρίσκομε ἀργότερα στὰ τραγοῦδια καὶ τὶς διηγήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν διαπλασμένο ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς ἀντιλήψεις³.

Ὅτι στίς παραπάνω παραλλαγὲς ἔχομε νὰ κάμωμε μὲ ἓνα τραγοῦδι αὐτοῦ τοῦ τύπου φαίνεται πιὸ καθαρά ἴσως ἀπὸ μιὰ τρίτη παραλλαγή, πάλι

1. γούλα, φάρυγγα, στόμα.

2. Κ ὥ σ τ α Σ α κ ε λ λ α ρ ῖ δ η, Τὸ Νισυρικὸ δημοτικὸ τραγοῦδι, Νισυρικὰ 2, 1965, σ. 99 - 100, ἀρ. 70.

3. Βλ. σχετικὰ Ἑλληνικὰ Δημοτικὰ Τραγοῦδια (Ἐκλογή) 1, ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 325 - 327 (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Δημοσιεύματα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἀριθμ. 7),

ἀπὸ τῆ Νίσυρο, ὅπου ἡ διήγησι στὸ πρῶτο μέρος ἐξελίσσεται ὅπως ἀκριβῶς στὸ τραγούδι τοῦ κριματισμένου (μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἔχομε κριματισμένη), ἀκολουθεῖ ἡ ἀναφορὰ στὰ βαριά ἁμαρτήματα τοῦ ἐξομολογουμένου, ποὺ εἶναι τὰ ἴδια ὅπως στίς δύο ἄλλες παραλλαγές, καὶ λείπει στὸ τέλος τὸ στοιχεῖο τῆς μετάνοιας καὶ τῆς συγχωρήσεως μὲ τὴν ἀναβλάστησι τῶν δαυλῶν¹.

Παραθέτω τέλος ἓνα σχετικὸ τραγούδι ἀπὸ τὴν Πάτμο, ποὺ πρέπει νὰ ὑπαχθῇ καὶ αὐτὸ στὸν τύπο τοῦ κριματισμένου. Στὸ τραγούδι αὐτὸ ἀποκλείεται ἡ εἴσοδος τοῦ ἁμαρτωλοῦ στὸν Παράδεισο γιὰ τοὺς ἴδιους περίπου τρεῖς λόγους, ποὺ εἶδαμε στὸ τραγούδι ἀπὸ τὴ Σύμη:

Ἀμαρτωλὸς ἐκίνησε νὰ πάη νὰ θυμιάσῃ,
φωνὴ τοῦ ῥθε ἀπ' τὶς οὐρανοὺς κι ἀπ' τὶς ἀγγέλους γράμμα :
«Ποῦ πάς, ποῦ πάς, ἁμαρτωλέ, ποῦ πάς, κριματισμένε,
πού 'ναι τὸ λάδι σου νερὸ καὶ τὸ κερί σου ξύλο
5 καὶ τὸ λιβάνι ποὺ κρατᾷς κουφάλα τοῦ δενδρί σου.
—Γιατί 'ναι τὸ λάδι μου νερὸ καὶ τὸ κερί μου ξύλο
καὶ τὸ λιβάνι ποὺ κρατῶ κουφάλα τοῦ δενδρί μου;

ὅπου καὶ βιβλιογραφία. Οἱ παλαιότερες μαρτυρίες νεκροφιλίας στὸν Ἡρόδοτο (2,89 καὶ 5,92,7).

1. Πάνω στὸ ὄρος στὸ βουνὸ σταυρὸς ἐφανερώθη,
ποὺ συμπαθεῖ τὸν ἐλενὸ τοῦ Θεοῦ κριματισμένο.
Κι ὡς τό 'κουσα κ' ἐγὼ 'λενὸ τοῦ Θεοῦ κριματισμένο,
παίρνω λιβάνι καὶ κερί καὶ λειτουργιὰ καὶ πάω.
 - 5 Κ' ἐκεῖ ποὺ σιμοκόντεψα κοντὰ στὸ μοναστήρι,
τὰ μάρμαρα σιβάξασιν κ' οἱ πόρτες ἐσφαλίζαν,
κι Ἄγιο Πνέμα ἐμίλησε 'πὸ μέσα ἀπ' τ' Ἄγιο Δῆμα.
«Ποῦ πάς, σκύλα, ποῦ πάς, Ἐβριά, ποῦ πάς, μαχαρισμένη,
Νὰ μαχαρίσης ἐκκλησιές, νὰ μιάνης μοναστήρια»;
 - 10 Τὰ κλάματα τὴν πέρουσι, τὰ μπρὸς ὀπίσω στρέφει,
ἐκεῖ 'βρε πέτρα ριζωμιὰ κ' ἔδωκε καὶ πεζεύει.
«Ποῦ νὰ βρῶ γὼ πνευματικὸ, καλὸν ἐξαοράτη;
ποῦ νὰ βρῶ κι ἀντεπίσκοπο νὰ πῶ τὰ κρίματά μου»;
Τότε ἡ πέτρα μίλησε, βραχνῇ λαλιὰν ἐβγάλλει:
 - 15 «Ἐγὼ 'μαι καὶ πνευματικὸς, καλὸς ἐξαοράτης,
κ' ἐγὼ 'μαι κι ἀντεπίσκοπος καὶ πὲ τὰ κρίματά σου». Πάλαι 'κεῖνη δὲ μίλησε, μόνον ἡ πέτρα λέει:
«Κόρη, τὸν κύρη σου 'βρισε, τῆς μάννας σου 'τριστάθης,
καὶ μὲ τὸν πρῶτο σ' ἀδερφὸ ἔκαμες τρία παιδάκια.
 - 20 Τὸ 'να σὲ χώραν τό 'ρριψες, τ' ἄλλο στὸν ἀμπελῶ να,
τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸν στῆς μούλας τὰ ποδάρια.
Τότε ἡ χώρα ξίκισε, τ' ἀμπέλι ἐξεράτη,
κ' ἡ μούλα δαιμονίστηκε, τρώει τὸν καβαλάρη».
- (Κ ὥ σ τ α Σ α κ ε λ λ α ρ ῖ δ η, ὁ. π., σ. 98 - 99, ἀρ. 69).

- 'Εσὺ τὴ μάinna σου ἔδειρες, τὸν κύρι σου βλαστήμας,
 ἐσὺ τὴν πρώτη σου ἀδερφή, διόλου δὲν ἐτίμας.
 10 Σὰ θές, σὰ θές, ἀμαρτωλέ, νὰ σώσης τὴν ψυχὴ σου,
 εὔρε γυμνὸ καὶ ντύσε το, φτωχὸ καὶ χόρτασέ το,
 ἂν εὔρης κι ἀξυπόλυτο, πᾶρε παπούτσωσέ το,
 τότε κ' ἐσύ, ἀμαρτωλέ, θὰ σώσης τὴν ψυχὴ σου»¹.

Ἐξετάζοντας τώρα συγκριτικὰ τὰ παραπάνω τραγούδια μποροῦμε νὰ κάνωμε τίς ἀκόλουθες γενικὲς διαπιστώσεις, ποὺ θὰ μᾶς χρησιμεύσουν καὶ στὰ συμπεράσματά μας.

Ὅπως εἴπαμε, τὰ τραγούδια αὐτὰ παρὰ τὸ θρησκευτικὸ τους γενικὰ χαρακτῆρα ἀνήκουν σὲ δυὸ διαφορετικὲς κατηγορίες. Στὴν κατηγορίᾳ τῶν καθαρὰ θρησκευτικῶν (παραλλ. Σύμης καὶ Ρόδου) καὶ στὴν κατηγορίᾳ τῶν παραλογῶν καὶ εἰδικώτερα τῆς παραλογῆς τοῦ κριματισμένου (παραλλ. Νι-σύρου καὶ Πάτμου).

Στὴν πρώτη κατηγορίᾳ ὁ ἀμαρτωλὸς εἶναι μιὰ ψυχὴ, ποὺ θέλει νὰ σωθῇ. Στὴ δευτέρῃ κατηγορίᾳ ἀντίθετα ὁ ἀμαρτωλὸς εἶναι καθαρὰ ζωντανὸ πρό-σωπο.

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ κείμενα, ὁ ἀμαρτωλὸς ποὺ μετανοεῖ εἶναι κόρη καὶ στίς παραλλαγὰς ἀκόμη τῆς πιὸ πάνω δευτέρας κατηγορίας, ποὺ σύμφωνα τουλάχιστον μὲ ὅσα ἀναφέρουν οἱ ἄλλες πολυπληθεῖς παραλλαγὰς θὰ περιμένε κανεὶς ἓνα νέο. Μόνο στὴν παραλλαγὴ ἀπὸ τὴν Πάτμο ἀναφέρεται ἀμαρτωλὸς.

1. Τὸ τραγούδι ἠχογραφήθηκε ἀπὸ τὸν Γ. Κ. Σπυριδάκη στὴν Ἰκαρία τὸ 1962 ἀπὸ τὴν Εὐδοκία Καρούσου ἢ Πατινιά, 83 χρόνων, ἀγράμματη ἀπὸ τὴν Πάτμο (ΚΑ, χφ. 2489, σ. 149) μὲ τὴν παρατήρησι: «τὸ ἐτραγουδοῦσαμε τὴν πρώτη ἐβδομάδα τῆς Σαρακοστής καὶ ὅταν τὸ ἐτραγουδοῦσαμε, ἐκλαίγαμε». Ἀτελῆ παραλλαγὴ τοῦ τραγουδιοῦ κατέγραψε ὁ Μ. Η. Μαλανδράκης (Ἦθη καὶ ἔθιμα ἐν Πάτμῳ, Δελτ. Ἱστορ. Ἑθν. Ἑταιρ. 3[1890], σ. 353, πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ 231). Ἀλλῃ ἀτελῆ παρὰλλ. κατέγραψε στὴ Ρόδο τὸ 1932 καὶ ἐδημοσίευσε ἀργότερα ὁ Χ. Παπαχριστοδούλου (Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ρόδου, Λαογραφία 18 [1959], σ. 306, ἀρ. 38).

- «Θωρεῖς το κεῖνον τὸ βουνὸν καὶ τ' ἄλλων ἀπὸς πίσω;
 Στὴν ἀπὸς πίσω τὴμ μεργιὰν ἔχει ἓναν κλησουράκι(ν)
 κ' ἔπαρε λάδι καὶ κερίν, κάρβουνα καὶ λιβάνι(ν)
 κι ἂν τὸ δεχτῇ τὸ λάδι σου κι ἀνάψῃ τὰ κερσιὰ σου,
 5 τότες καὶ σύ, ἀμαρτωλέ, θὰ σώσης τὴν ψυχὴ σου».
 Καὶ παίρνει λάδι καὶ κερίν, κάρβουνα καὶ λιβάνι(ν).
 Κι ἀπὴ κ' ἐκοντοσίμωσεν κοντὰ στὸ κλησουράκι(ν),
 τὸ πνέμμαμ πάει κ' ἔρκεται, τοῦτον τὸλ λῆδὸλ λῆσει.
 «Ποῦ πάεις, ποῦ πάεις, ἀμαρτωλέ, ποῦ πὰς, κριματισμένε,
 10 ποῦ 'ναι(ν) τὸ λάδι σου νερόν καὶ τὸ κερὶ σου ἀξίγγι(ν)
 κ' εἶναι τὰ κάρβουνα σβηστὰ καὶ τὸ λιβάνι χῶμα(ν);».

Τὰ ἁμαρτήματα πού μνημονεύονται στὰ τραγούδια εἶναι τρία, ἀναφέρονται δὲ ἀντίστοιχα σὲ τρία διαφορετικὰ πρόσωπα (μάννα, πατέρα, ἀδελφὸ ἢ ἀδελφή). Ἐξαίρεσι φαίνεται νὰ ἀποτελῇ ἡ παραλλαγὴ τῆς Σύμης, ὅπου τὰ πρόσωπα εἶναι δύο, ἡ μάννα καὶ ὁ ἀδελφός. Εἶναι ὅμως φανερό ὅτι ἐδῶ ἔχομε νὰ κάνουμε μὲ ἀτέλεια τῆς παραλλαγῆς, πού ὀφείλεται ἴσως σὲ μνημονικὸ λάθος τοῦ πληροφοριοδότη. Χωρὶς μεγάλο δισταγμὸ καὶ σύμφωνα μὲ τὶς ἄλλες, ἀπὸ τὸν ἴδιο τόπο μάλιστα, παραλλαγὴς πρέπει στὸ δεύτερο ἡμιστίχιο τοῦ ἑνατου στίχου ἀντὶ «τῆς μάννας σου» νὰ διορθώσωμε «τοῦ κύρη σου».

Ὡς ὅρος γιὰ τὴν ἐξιλέωσι τοῦ ἁμαρτωλοῦ τίθεται γενικὰ ἡ ἀναβλάστησι ξερῶν δαυλῶν. Εἰδικώτερα σύμφωνα μὲ τὴν παραλλαγὴ τῆς Σύμης μὲ τὴν πολλὴ νήστεια καὶ τὰ παρακάλια ἀνθίζει ξερὸς δαυλὸς τοποθετημένος προηγούμενως στὸ στόμιο φούρνου, ἐνῶ κατὰ τὶς παραλλαγὲς τῆς Νισύρου ὑποχρεώνεται ὁ ἁμαρτωλὸς νὰ φυτέψῃ, καὶ μάλιστα στὴν ἄμμο, ἀναμμένο δαυλὸ (παραλλ. Β'), νὰ τὸν ποτίζῃ μὲ τὰ δάκρυά του (παραλλ. Α') ἢ μὲ νερὸ πού θὰ φέρνῃ μὲ τὸ στόμα του (παραλλ. Β'), μέχρι νὰ φυτρώσῃ. Σύμφωνα τέλος μὲ τὴν παραλλαγὴ τῆς Ρόδου ὁ ἁμαρτωλός, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι πρέπει νὰ χτίσῃ ἐκκλησίαν καὶ μοναστήρι, ὑποχρεώνεται νὰ φυτέψῃ τρεῖς δαυλοὺς ἀντὶ ἑνα, πού νὰ τοὺς ποτίζῃ μέχρι τῆς ἀναβλαστῆσεως μὲ τὰ δάκρυά του.

Τὸ πρόσωπο πού ἐπιβάλλει τὴν ποινὴ εἶναι στίς παραλλαγὲς τῆς πρώτης κατηγορίας ἡ Παναγία. Στίς παραλλαγὲς τῆς δεύτερης κατηγορίας εἶναι μιὰ πέτρα, πού ἐπωμίζεται τὸ ἔργο ἑνὸς ἐξομολόγου, πρὸς τὸν ὅποιο ὁ ἁμαρτωλὸς θέλει νὰ ἀπειθυνθῇ.

Ἀπὸ θεματικὴ ἄποψι τὰ τραγούδια παρουσιάζουν καὶ μερικὲς ἄλλες ἀτέλειες. Ἔτσι π.χ. σὲ ἀντίθεσι πρὸς τὴν παραλλαγὴ τῆς Σύμης, ὅπου ἡ ἐξέλιξι τοῦ μύθου παρουσιάζεται ὀλοκληρωμένη (ἄνθισι τοῦ δαυλοῦ - κατάρκτησι τοῦ Παραδείσου) ἡ παραλλαγὴ τῆς Ρόδου εἶναι ἐλλιπὴς στὸ τέλος τῆς, ὅπως ἄλλωστε δηλώνεται καὶ μὲ τὰ ἀποσιωπητικά. Στὴ Α' πάλι παραλλαγὴ τῆς Νισύρου ὁ ἁμαρτωλὸς σώζεται μὲν ἀλλὰ μὲ τὶς μετάνοιες καὶ τὶς λειτουργίαι (δὲν δηλώνεται, ἂν ἄνθισε ἢ ὄχι ὁ δαυλός), ἐνῶ στὴ Β' παραλλαγὴ τῆς Νισύρου δὲν λέγεται, ἂν ὁ ἁμαρτωλὸς κατάρθωσε νὰ μπῇ στὸν Παράδεισο. Στὴν τελευταία τέλος παραλλαγὴ τῆς Ρόδου, πού γίνεται ἀπλῶς λόγος γιὰ τὰ ἁμαρτήματα τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ ὄχι γιὰ δαυλό, οἱ τελευταῖοι στίχοι εἶναι ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴ γνωστὴ εὐαγγελικὴ περικοπὴ πού διαβάζεται τὴν Μ. Τρίτῃ στὴν ἐκκλησίαν (Ματθ. 25, 36 ἐπ.).

Ἀπὸ αἰσθητικὴ ἄποψι οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τῆς παραλλαγῆς τῆς Ρόδου, πού ὁμοιοκαταληκτοῦν, δὲν εἶναι καὶ τόσο ἄσφογοι. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ μὲ τοὺς δύο τελευταίους στίχους (27-28) τῆς Α' παραλλαγῆς τῆς Νισύρου, πού ὁμοιοκαταληκτοῦν καὶ εἶναι ἀπροσδόκητα δεκατετρασύλλαβοι, ἐνῶ ἐὰν δὲν ὑπῆρχε ἡ, μὴ ἀναγκαία ἄλλωστε, συνίξησι τῶν τελευταίων συλλαβῶν τῶν στίχων, οἱ στίχοι θὰ ἦταν κανονικὰ δεκαπεντασύλλαβοι.

Τὸ θέμα ὅμως τῆς θαυμαστῆς ἀναβλαστήσεως τοῦ δαυλοῦ πρὸς βεβαίωσι τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἐνὸς ἁμαρτωλοῦ, μετὰ τὴν εἰλικρινῇ του μετάνοια, περιωρισμένο μόνο στὰ παρακάτω λίγα τραγούδια, εἶναι συνηθισμένο σὲ διάφορες λαϊκὲς θρησκευτικὲς παραδόσεις καὶ ἄλλες διηγήσεις.

Ὅπως ἔδειξε πρῶτος ὁ Ν. Γ. Πολίτης στὸ μεγάλο του ἔργο «Παραδόσεις», παλαιὸ παράδειγμα τῆς συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν μὲ ἓνα τέτοιο θαῦμα εἶναι ἢ διήγησι γιὰ τὸ Λῶτ. Ὁ Λῶτ φύτεψε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ τρεῖς δαυλοὺς, ποὺ ἐπότιζε κάθε μέρα, ὥσπου ἐβλάστησαν καὶ ἔγιναν δένδρα. Ὁ ἴδιος ἐρευνήτης παρατηρεῖ, μὲ ἀφετηρία τὸ τραγούδι τῆς Σύμης, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παραθέτει τοὺς σχετικoὺς στίχους, ὅτι καὶ σὲ ἄλλους λαοὺς ὑπάρχουν σχετικὲς παραδόσεις καὶ παραπέμπει σὲ σχετικὴ εὐρωπαϊκὴ βιβλιογραφία¹.

Μετὰ τὸν Πολίτη ἐσχολίασε εὐρύτερα τὸ θέμα ὁ Δ. Β. Οἰκονομίδης. Ὁ Οἰκονομίδης παραθέτει διήγησι τοῦ «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου (1570), σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ Λῶτ «ἐξωμολογήθη εἰς τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἐφύτευσε δαυλοὺς καὶ ἐβλάστησαν, καὶ τότε ἐσυγχωρήθη ἡ ἁμαρτία του»². Μὲ ἀφορμὴ τὴν παράδοσι αὐτὴ ὁ συγγρ. παραθέτει ὁλόκληρο τὸ τραγούδι τῆς Σύμης καὶ στὴ συνέχεια δείχνει τὴ διάδοσι τῆς παραδόσεως στὸν ρουμανικὸ κυρίως λαὸ ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ συμπέρασμα, συμφωνώντας μὲ τὸν Πολίτη, ὅτι ὡς πηγὴ τῶν διηγήσεων αὐτῶν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν σχετικὲς βιβλικὲς παραδόσεις.³

Συστηματικώτερα ὅμως ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ ἴδιο θέμα, ὅπως τὸ βρίσκομε στὶς διάφορες σχετικὲς διηγήσεις⁴, μεταξὺ τῶν ἄλλων δύο ἀκόμη ἐπιστημονες, παλαιότερα σὲ ἐκτενῇ μονογραφία του ὁ Ρῶσσος Ν. Ρ. Andrejev⁵ καὶ πρόσφατα σὲ σύντομο σχετικὰ μελέτημά του ὁ Γ. Ἀ. Μέγας⁶.

1. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις 2, 1904, σ. 922 - 923. Στὶς σελ. 920 κέξ. γιὰ τὴν ἀναβλάστησι ξεροῦ ξύλου γενικώτερα σὲ ἄλλες παραδόσεις. Συμπληρωματικὰ βλ. καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Heinrich Günter, Psychologie der Legende, Freiburg 1949, σ. 127 - 128, ὅπου παραπομπὲς σὲ συναξάρια ἁγίων τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

2. Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, «Χρονογράφου» τοῦ Δωροθέου τὰ λαογραφικά, Λαογραφία 18 (1959), σ. 158.

3. Δ. Β. Οἰκονομίδου, ὁ. π., σ. 198 - 202.

4. Ὁ τύπος τῆς θρησκευτικῆς αὐτῆς διηγήσεως ἔχει τὸν ἀριθμὸ 756c στὸ διεθνὲ κατάλογο παραμυθιῶν τῶν Aarne - Thompson (F.F. Communications 184).

5. Ν. Ρ. Andrejev, Die Legende von den zwei Erzsündern, F.F. Communications 54, Helsinki 1924.

6. Γ. Ἀ. Μέγας, Ἡ περὶ μετανοίας τοῦ Λῶτ ἀπόκριφος παράδοσις καὶ αἱ σχετικαὶ μὲ αὐτὴν λαϊκαὶ διηγήσεις (ATH 756c), Λαογραφία 28 (1972), σ. 337 - 350.

Ἐκτὸς ἀπὸ τίς δύο αὐτὲς βασικὲς μελέτες πρέπει, νομίζω, νὰ σημειωθῇ ἐδῶ καὶ ἡ ἐκτενὴς μελέτη τοῦ Ν. Ρ. Andrejev μὲ θέμα τὴ διήγησι γιὰ τὸ ληστὴ Madej (Die Legende vom Räuber Madej, F.F. Communications 69, Helsinki 1927), ποὺ ἀνήκει στὸν ἴδιον τύπον, ἀλλὰ σὲ διαφορετικὸ ὑπότυπον, μὲ τίς προηγούμενες (βλ. AaTh 756a καὶ 756b).

Τὴ διαφορὰ τῆς διηγήσεως γιὰ τὸ ληστὴ Madej ἀπὸ τὴν πρώτη γιὰ τοὺς δύο ἁμαρ-

Ὁ πρῶτος στηρίζεται στὴ μελέτη τοῦ βασικὰ σὲ 39 παραλλαγές παραδόσεων, ὅπου τὸ θέμα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ ἀπὸ τὶς σλαβικὲς κυρίως χώρες—δὲν γνωρίζει καμμιά ἐλληνική—ὁ δεύτερος στηρίζεται σὲ 22 ἐλληνικὲς διηγήσεις, μερικὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες δημοσιεύει καὶ τὶς ὑπόλοιπες ἀναλύει¹. Καὶ οἱ δύο συμφωνοῦν ὅτι ἡ ἀπόκρυφη διήγησι γιὰ τὴ μετάνοια τοῦ Ἀὼτ μετὰ τὴ σαρκική μετῆξι τοῦ μετὰ τὶς θυγατέρες τοῦ ἔδωσε τὸ βασικὸ στοιχεῖο τῆς ἀναβλαστήσεως τοῦ ξεροῦ δαυλοῦ σ' ὅλες αὐτὲς τὶς θρησκευτικοπαραμυθιακὲς διηγήσεις, πρᾶγμα ποὺ εἶχε, ὅπως εἴπαμε, παρατηρήσει ὁ Ν. Γ. Πολίτης². Ἀναφορικὰ πρὸς τὴν ὁδὸ διαδόσεως φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ κάποια διαφωνία. Ὁ Andrejev ὑποστηρίζει ὅτι ἀπὸ τὸ σλαβικὸ νότο, ἴσως μάλιστα ἀπὸ τὴ Βουλγαρία ἔχει διαδοθῇ ἡ διήγησι καὶ στοὺς ἄλλους σλαβικοὺς λαούς, ὁ Μέγας ὅτι «αὕτη παρήχθη εἰς κύκλους ἐκκλησιαστικούς-μοναχικούς τοῦ Βυζαντίου θέλοντας νὰ καταδείξουν τὴν δύναμιν τῆς μετανοίας καὶ ὅτι ἐκ τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς γραπτῆς καὶ προφορικῆς ὁδοῦ μετεδόθη εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ δι' αὐτῆς εἰς τοὺς λοιποὺς Σλάβους»³.

Ἀπὸ τὶς παραπάνω μελέτες τῶν ἐρευνητῶν ποὺ ἀναφέραμε φαίνεται ὅτι ἡ προέλευσι τοῦ θέματος τῆς ἀναβλαστήσεως τῶν δαυλῶν πρὸς ἀπόδειξι τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἁμαρτωλοῦ ποὺ εἰλικρινὰ μετανοεῖ δὲν ἀμφισβητεῖται. Προέρχεται βασικὰ ἀπὸ τὴν ἀπόκρυφη διήγησι γιὰ τὸ ξύλο τοῦ σταυροῦ, ποὺ πέρα ἀπὸ ὅσα ἀναφέρει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη γιὰ τὴ σαρκική μετῆξι τοῦ Ἀὼτ μετὰ τὶς θυγατέρες τοῦ (Γεν. ΙΘ' 30—38) περιέχει καὶ τὸ ἐπεισό-

τωλοὺς ἐπισημαίνει ὁ Andrejev, στηριζόμενος σὲ 245 εὐρωπαϊκὲς παραλλαγές. Ὅπως δὲ ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι ὅτι, ὅπως θὰ δοῦμε, καὶ στὴν περίπτωσι τῆς παραδόσεως γιὰ τὸ ληστὴ Madej ὁ ἁμαρτωλὸς ποὺ μετανοεῖ ἐξαναγκάζεται ἐκτὸς τῶν ἄλλων νὰ προσεύχεται, ὥσπου τὸ ραβδί του, ἓνα ξερὸ κλαδί ἢ ἓνας καψαλισμένος δαυλὸς νὰ ἀρχίσῃ νὰ ἀναβλαστάνῃ (δ. π., σ. 7 - 8, 126, 130, 194 κ.ά. (βλ. παρακάτω). Ἀκριβῶς δὲ τὸ μοτίβο τῆς μετάνοιας τοῦ ληστῆ εἶναι τὸ βασικώτερο σημεῖο ἐπαφῆς τῶν δύο παραδόσεων.

1. Τὸ εὐρωπαϊκὸ ὕλικὸ ἔχει σήμερα πολὺ ἐπαυξηθῇ (βλ. πρόχειρα Γ. Μέγας, δ. π., σ. 345, σημ. 1) ἀλλὰ καὶ τὸ ἐλληνικὸ θὰ μπορούσε μὲ συστηματικὴ ἐρευνα νὰ ἀποδειχθῇ πολὺ εὐρύτερο (βλ. ἐνδεικτικὰ Marianne Klair, Christos und das verschenkte Brot, Kasel 1963, σ. 233, ὅπου ἡ συγγρ. ἀναφέρει ὅτι μία παραλλαγή τῆς παραδόσεως ἄκουσε στὰ Κουφονήσια τῶν Κυκλάδων. Τὴν παραλλαγή αὕτη φυσικὰ δὲν ἀναφέρει ὁ Μέγας).

2. Ὁ Μέγας ἀγνοεῖ κατὰ τρόπο περιέργῳ ὅσα γράφουν ὁ Πολίτης καὶ ὁ Οἰκονομίδης. Σ' αὐτὸ ὀφείλεται τὸ ὅτι ἀποδίδει σὲ παρατήρησι τοῦ Andrejev ὅτι «τὸ Motiv τῆς βλαστήσεως τοῦ ξεροῦ δαυλοῦ κατάγεται ἀπὸ τὴν βιβλικὴν διήγησιν περὶ τῆς ράβδου τοῦ Ἀαρὼν, ἡ ὁποία ἐξεβλάστησε», ἐνῶ αὐτὸ τὸ ἀναφέρει ἤδη ὁ Πολίτης (Παραδόσεις 2, σ. 921), καὶ τὸ ὅτι δημοσιεύει ὡς ἀνέκδοτη μιὰ διήγησι ἀπὸ τὴν Κρήτη (δ. π., σ. 338 - 340), ποὺ ἔχει ἤδη στὸ μεγαλύτερο καὶ βασικώτερο μέρος τῆς δημοσιευθῇ ἀπὸ τὸν Οἰκονομίδη (δ. π., σ. 198 - 199).

3. Ἡ διαφορὰ δὲν εἶναι μεγάλη, ἀφοῦ καὶ ὁ Andrejev δέχεται ὅτι τὰ πρότυπα εἶναι ἐλληνικά (ihre Originale sind griechisch) (δ. π., σ. 89).

διο τῆς μετάνοιας καὶ συγχωρήσεώς του, ποὺ κατορθώνεται μὲ τὴν ὑπομονε-
τική ἄρδευσι τριῶν ξερῶν δαυλῶν μέχρι νὰ ἀναβλαστήσουν¹.

Σημαντικὸ στοιχεῖο τῶρα στὴν ἔρευνά μας εἶναι ὅτι τὸ θέμα τὸ βρίσκουμε
καὶ στὰ ἑλληνικὰ τραγούδια. Τὰ τραγούδια αὐτὰ εἶναι, ὅπως εἶδαμε, γεωγρα-
φικὰ περιορισμένα στὰ Δωδεκάνησα. Τουλᾶχιστον ἔτσι φαίνεται ἀπὸ τὸ ὕλικὸ
τραγουδιῶν, ποὺ ὕστερα ἀπὸ πολὺμοχθη προσπάθεια πολλῶν δεκάδων χρόνων
ἔχει συγκεντρωθῇ στὸ πλουσιώτατο ἀρχεῖο τοῦ Κέντρου Λαογραφίας τῆς Ἀ-
καδημίας Ἀθηνῶν, καὶ ἀπὸ τὴ γενικώτερη ἔρευνα ποὺ ἔκαμα, χωρὶς βέβαια
αὐτὸ νὰ ἀποκλείη ὅτι μιὰ συστηματικὴ εἰδικὴ ἔρευνα δὲν θὰ μπορούσε νὰ δι-
ευρύνῃ ἴσως τὸν ἀριθμὸ των, ἀλλὰ καὶ τὴν γεωγραφικὴ των διάδοσι.

Εἶναι πιθανὸ ὅτι τὸ θέμα ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει μῆτρε στὰ λίγα αὐτὰ τρα-
γούδια ἀπὸ τίς σχετικὲς διηγήσεις, οἱ ὁποῖες, ἔστω καὶ μὲ κύριο πρόσωπο
ένα ληστή, ποὺ ἐξιλεώνεται φονεύοντας ἕνα μεγαλύτερο ἁμαρτωλό, παρου-
σιάζουν μεγάλη διάδοσι τόσο στὸν ἑλληνικὸ ὅσο καὶ στὸν εὐρωπαϊκὸ χῶρο
μὲ θαυμαστὴ μάλιστα καμμιὰ φορά ἐνότητα. Τὸ γεγονὸς ὅμως αὐτὸ δὲν ση-
μαίνει ὅτι, ὅπως σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις, ἔχομε ἐδῶ νὰ κάμουμε μὲ κατώ-
τερα ποιητικὰ κείμενα ἢ μὲ δημιουργίαι ἡμιλογίων ἢ λογίων στιχουργῶν,
ποὺ ἔβαλαν ὅπως ὅπως σὲ στίχους τίς διηγήσεις². Ἀντίθετα τὰ κείμενα αὐ-
τὰ παρὰ τίς σημειωθείσες ἀτέλειές τους εἶναι γνήσια λαϊκά. Καὶ δὲν μπο-
ροῦσε νὰ συμβῇ ἄλλιῶς, ἀφοῦ παρὰ τὸ ὅτι εἶναι αὐτοτελῆ τραγούδια βασι-
κὰ ἀνήκουν σὲ εὐρύτερους κύκλους τραγουδιῶν μὲ μακροχρόνια παράδοσι
καὶ λαϊκὴ ἐπεξεργασία.

Ἀξιοπρόσεχτη διαφορὰ μεταξὺ τῶν τραγουδιῶν καὶ τῶν διηγήσεων
παρασιάζεται στὸ πρόσωπο τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Κατὰ τίς ἑλληνικὲς δηλ. λαϊκὲς
διηγήσεις καὶ κατὰ τίς περισσότερες διηγήσεις τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν,
ὁ ἁμαρτωλὸς εἶναι ἕνας ληστής, ποὺ κάνει φόνους (συνήθως 99) καὶ ἔπειτα
ἐξιλεώνεται, ὅταν τελικὰ φονεύῃ κάποιον, ποὺ εἶναι μεγαλύτερος ἁμαρτωλός.
Στὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια ὁ ἁμαρτωλὸς εἶναι κάποιος ποὺ πέφτει σὲ
βλεδურὰ κατὰ βάσι γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἢ θηικὴ ἁμαρτήματα.

Ἀπὸ τὴν ἀποψὶ τῆς ἐπιβαλλόμενης ποινῆς εἶναι πολὺ ἔντονος ὁ ἠθικο-
θηρησκευτικὸς χαρακτήρας τῆς παραλλαγῆς τῆς Σύμης, ὅπου φαίνεται καθαρὰ
ἡ προσπάθεια νὰ ἀποδειχθῇ ἡ ἀπεριόριστη δύναμι τῆς μετάνοιας. Ὁ ξερὸς
δαυλὸς ἀναβλαστάνει ἀπὸ τὴν πολλὴ νήστεια καὶ τίς παρακλήσεις καὶ ὕστερα
ἀπ' αὐτὸ ὁ ἁμαρτωλὸς συγχωρεῖται καὶ μπαίνει στὸν Παράδεισο. Ἡ ἐπιβολὴ

1. Βλ. Γ. Ἀ. Μέγας, ὁ. π., σ. 337 καὶ 341.

2. Σὲ στίχους ἔχει μῆτρε ἡ διήγησι στὴν ἑμμετρὴ παράφρασι τῆς Γενέσεως καὶ Ἐξό-
δου τοῦ Γ. Χοῦμνου, ποὺ γράφτηκε λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ 1493 καὶ ἔχει ὡς πηγὴ τὴ λεγόμενη
«Ἱστορία Παλαιῶν», ποὺ μὲ τὴ σειρά της περιέχει τὴν ἀπόκριφν διήγησι (Γ. Ἀ. Μέγας,
ὁ. π., σ. 341 - 343).

ὅμως στὸν ἁμαρτωλὸ τόσο βαρεῖα ποινὴς δὲν δικαιολογεῖται ἐκεῖ ἱκανοποιητικά. Γιὰ τὸν ἐλληνικὸ λαὸ βέβαια ἡ μάννα ἰδίως εἶναι πρόσωπο κυριολεκτικὰ ἱερὸ καὶ κάθε ἐνέργεια ἐναντίον της θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῇ μεγάλη ἁμαρτία. Ἀλλὰ καὶ πάλι δὲν θὰ μπορούσε, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἡ ἐνέργεια ποὺ τὴν προσβάλλει, ἔστω καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ξυλοδαρμὸς της, νὰ δικαιολογήσῃ μιὰ τόσο βαρεῖα ποινή. Πολὺ περισσότερο δὲν δικαιολογεῖται ἡ τιμωρία, ἀφοῦ κατὰ τὴν παραλλαγὴ τῆς Σύμης ὁ ἁμαρτωλὸς ὁμολογεῖ ὅτι ἔχει ἀνεγείρει ἐκκλησιὰς καὶ μοναστήρια καὶ ὅτι ἔχει δώσει ἐλεημοσύνες ἀκριβῶς γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς του.

Ἀντίθετα ἀπόλυτα ἱκανοποιητικὴ εἶναι ἡ αἰτιολογία τῶν ὑπόλοιπων Δωδεκανησιακῶν παραλλαγῶν, ὅπου ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἁμάρτημα πρὸς τὴ μάννα ἀναφέρεται ἀκόμη σαρκικὴ μεῖξι ἀδελφῆς (τοῦ ἁμαρτωλοῦ) καὶ ἀδελφοῦ καὶ γέννησι ἀπ' αὐτῆς τριῶν παιδιῶν. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ θεωρεῖται γιὰ τὰ ἥθη τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας τόσο φορικτό, ποὺ θὰ δικαιολογοῦσε κάθε εἶδους τιμωρία (κανόνα), ἀκόμη καὶ τὴν τιμωρία νὰ κάμῃ κανεὶς ξεροὺς δαυλοὺς νὰ ἀναβλαστήσουν, ποτίζοντάς τους μὲ τὰ δάκρυά του ἢ μὲ νερὸ ποὺ θὰ κουβαλοῦσε μὲ τὸ στόμα του, πρᾶγμα ποὺ γιὰ τὰ κοινὰ ἀνθρώπινα μέτρα θεωρεῖται ἀδύνατο. Ὅτι στὸ γεγονὸς τῆς αἰμομειξίας πέφτει τὸ βάρος τοῦ ἁμαρτήματος φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι στὶς τελευταῖες αὐτὲς παραλλαγὰς οἱ στίχοι ποὺ ἀκολουθοῦν τὸ τονίζουν, ἀναφέροντας τίς καταστροφὰς τοῦ ἀμπελιοῦ ἢ τῆς Χώρας κλπ. ποὺ θάβονται τὰ παιδιὰ, τὰ ὅποια προέρχονται ἀπ' αὐτῆς. Στὴν ἴδια διαπίστωσι μᾶς ὁδηγεῖ ἐξ ἄλλου καὶ ἡ τεχνοτροπικὴ ἐξέτασι τῶν τραγουδιῶν. Ἔχομε δηλ. ἐδῶ τὴ γνωστὴ καὶ στὰ παραμῦθια κ.ά. χρῆσι τοῦ ἀριθμοῦ τρία (τρία ἁμαρτήματα), ὅπου τὸ τρίτο γιὰ διαφοροὺς λόγους εἶναι τὸ περισσότερο σημαντικόν¹.

Ἡ περίπτωσι τῆς αἰμομειξίας ἀδελφῶν στὰ τραγούδια θυμίζει, χωρὶς πάντα νὰ εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἴδια, τὴν μεῖξι τοῦ Ἀὼτ μὲ τίς θυγατέρας του καὶ τὴν ἀπόκτησι παιδιῶν ἀπ' αὐτῆς, ποὺ ἀναφέρουν, ὅπως εἶδαμε, τόσο ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὅσο καὶ ἡ ἀντίστοιχη ἀπόκρυφη διήγησι. Ἡ διαπίστωσι αὐτὴ ἔχει σημασία, γιατί τὸ θέμα τῆς αἰμομειξίας εἶναι ἄγνωστο στὶς νεώτερες ἐλληνικὲς διηγήσεις. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ὁδηγεῖ τὸ Μέγα στὸ συμπέρασμα ὅτι ἔνεκα τοῦ ἐποικοδομητικοῦ χαρακτήρα τῆς διηγήσεως, ποὺ ἔχει ὡς κύριον θέμα τὴ δύναμι τῆς μετάνοιαις «βάσιν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς θρησκευτικῆς αὐτῆς διηγήσεως (Legende) ἀπετέλεσε τῶ ὄντι ἡ ἀπόκρυφος παράδοσις περὶ τῆς μετανόιας καὶ συγχωρήσεως τοῦ Ἀὼτ, ἐκ τῆς ὁποίας ἐλήφθη τὸ μᾶλλον ἐντυπωσιακὸν στοιχεῖον τῆς ἐπιβληθείσης βαρεῖας ποινῆς καὶ τῆς ἐκβλαστήσεως τῶν ξηρῶν δαυλῶν, ἀλλ' ὅχι καὶ τὸ ἀνήκουστον διὰ τὰ κοινωνικὰ ἥθη τῆς ἐποχῆς ἐγκλημα

1. Βλ. γιὰ τὰ τραγούδια Κ. Ρωμανοῦ, Ὁ «νόμος τῶν τριῶν» στὸ δημοτικὸ τραγούδι, Ἀθήνα 1963, σ. 3 κέξ.

τῆς αἰμομειξίας»¹. Εἶναι φανερό ὅτι τὰ παραπάνω δὲν ἰσχύουν γιὰ τὰ τραγοῦδια², ὅπου ὁ λαϊκὸς ποιητὴς δὲν διστάζει νὰ τονίσῃ μάλιστα τὸ πραγματικὰ φοβερό αὐτὸ ἁμάρτημα.

Ἄν ὅμως τὸ θέμα τῆς αἰμομειξίας εἶναι ἄγνωστο στὶς ἐλληνικὲς διηγήσεις, δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ μερικές, ἔστω λίγες, ἀπὸ τὶς διηγήσεις τῶν ἄλλων λαῶν, ποὺ ἀναφέρονται ἀπὸ τὸν Andrejev. Ἀναφέρεται δηλ. α') φόνος πατέρα ἀπὸ τὸ γιό του καὶ μεῖξι τοῦ δευτέρου μὲ τὴ μητέρα του σὲ 4 παραλλαγές τῆς διηγήσεως γιὰ τοὺς δύο ἁμαρτωλοὺς³ β') μεῖξι (ἄνδρα, βοσκοῦ) μὲ τὴ μητέρα, τὴν ἀδελφὴ καὶ τὴν ἀνάδοχό του (ἀναδεκτή του;) σὲ 2 παραλλαγές τῆς ἰδίας διηγήσεως⁴. Ἡ δεύτερη ἀπὸ τὶς περιπτώσεις αὐτές, ποὺ εἶναι πιὸ ἐνδιαφέρουσα, ἐπεὶδὴ μοιάζει περισσότερο μὲ τὴν περίπτωσι τῶν ἐλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν (μεῖξι ἀδελφῶν), βρίσκεται σὲ 4 παραλλαγές τῆς διηγήσεως γιὰ τὸ ληστή Madej⁵. Ὅπως γράφει ὁ Andrejev, οἱ τρεῖς (σύντομες) εἶναι πιὸ κοντὰ στὶς παραλλαγές γιὰ τοὺς δύο ἁμαρτωλοὺς, ἐπεὶδὴ ὁ ληστής ποτίζει, γιὰ νὰ ἐκβλαστήσῃ, ὅχι τὸ ραβδί του ἀλλὰ δαυλὸ παρμένο ἀπὸ τῆ φωτιά. Ἔτσι, σύμφωνα πάντοτε μὲ τὸν Andrejev, μποροῦν οἱ τρεῖς αὐτές διηγήσεις νὰ θεωρηθοῦν ἢ ὅτι ἔχουν ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὶς παραλλαγές γιὰ τοὺς δύο ἁμαρτωλοὺς ἢ ὅτι εἶναι ἐλλιπεῖς παραλλαγές τῆς παραδόσεως γιὰ τοὺς δύο ἁμαρτωλοὺς, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔχει ἐκπέσει τὸ μοτίβο τοῦ φόνου, ποὺ εἶναι ἀρεστός στὸ Θεὸ καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποῖου ὁ ἁμαρτωλὸς ἐξιλεώνεται⁶. Ὁ Andrejev πιστεύει α') ὅτι οἱ δύο διηγήσεις γιὰ τοὺς δύο ἁμαρτωλοὺς εἶναι μιὰ τοπικὴ δημιουργία στὴ Μεγαλορωσία⁷ (περιοχῆς Βόλγα) καὶ β') ὅτι στὶς διηγήσεις αὐτὲς ἔχομε ἐπίδρασι μιᾶς ἄλλης νεώτερης διηγήσεως, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ παλαιὸ ρωσσικὸ συμπῆλημα τέτοιων διηγήσεων Izmaragd, καὶ ὅχι ἀπὸ τὴν ἀπόκρυφη γιὰ τὸ Λώτ⁸.

1. "Ο. π., σ. 351.

2. Δὲν ἰσχύουν ἐπίσης γιὰ τὰ τραγοῦδια καὶ ὅσα γιὰ τὶς διηγήσεις ἀναφέρει στὴ συνέχεια ὁ Μέγας (σ. 351): «Καινοτομία τῆς διηγήσεώς μας», γράφει, «εἶναι ὅτι ἡ συγχώρησις τοῦ ἐγκλήματος δὲν ἀποτελεῖ, ὡς παρὰ Λώτ, τὴν δικαίωσιν διὰ τὴν ἐν ὑπομονῇ καὶ ἐγκαρτερήσει ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιβληθείσης βαρείας ποινῆς, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν μιᾶς ἀγαθῆς πράξεως ὑπὸ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, οἷα ἡ ἀποτροπὴ ἐνὸς μελετωμένου μεγάλου ἐγκλήματος διὰ τοῦ φόνου τοῦ μέλλοντος νὰ τὸ διαπράξῃ».

3. Βλ. N. P. Andrejev, Die Legende von den zwei Erzsündern, ὁ. π., σ. 8, ἀρ. 1 (FF1), σ. 13, ἀρ. 18 (SRW4), σ. 16, ἀρ. 29 (SU 11) καὶ ἀρ. 32 (SU 14). Πρβλ. καὶ σ. 23 - 24.

4. N. P. Andrejev, ὁ. π., σ. 8 - 9, ἀρ. 4 (SR2), σ. 11, ἀρ. 13 (SR9). Πρβλ. καὶ σ. 23 - 24.

5. N. P. Andrejev, Die Legende vom Räuber Madej, ὁ. π., σ. 82 καὶ 140.

6. "Ο. π., σ. 239. Πρβλ. καὶ σ. 277.

7. "Ο. π., σ. 24.

8. "Ο. π., σ. 105. Κατὰ τὸν Andrejev (Die Legende vom Räuber Madej, σ. 238 -

Ἡ μνεία τῆς αἰμομειξίας στὰ ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια αποκτᾷ τώρα ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον, ἂν ἀναλογισθῇ μάλιστα κανεὶς ὅτι ἔσως ἐνισχύει τὸ ἐξελικτικὸ σχῆμα τῆς γενικώτερης διηγήσεως, ὅπως τουλάχιστον τὸ δέχθηκαν οἱ Σλάβοι ἐπιστήμονες A. N. Wesselofsky, M. Arnaudov καὶ A. A. Najarevskij, ποὺ ἀναζήτησαν πρὶν ἀπὸ τὸν Andrejev τὴν καταγωγή της. Σύμφωνα μὲ τὸ σχῆμα αὐτὸ «ἀπὸ τὸ ἐπεισόδιο τῆς μετάνοιας τοῦ Λῶτ στὴν ἀπόκρυφη διήγησι γιὰ τὸ ξύλο τοῦ Σταυροῦ ἔχει ἐξελιχθῇ ἡ διήγησι γιὰ ἓνα ἄνδρα, ποὺ ἔχει ἔλθει σὲ σαρκική μεῖξι μὲ τὴ μητέρα, τὴν ἀδελφή καὶ τὴν ἀνάδοχό του καὶ ἐξιλώνεται γιὰ τὸ ἁμάρτημά του μὲ τὴν ἄρδευσι ξερῶν δαυλῶν. Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασι ἔπειτα τῆς μνείας τοῦ ληστή, ποὺ μετανοεῖ, καὶ ποὺ σταυρώθηκε πάνω στὸ δένδρο ποὺ φύτεψε ὁ Λῶτ, ὁ αἰμομεικτὴς ἀντικαταστάθηκε ὕστερα στὴ διήγησι ἀπὸ κάποιον ἄλλο ληστή»¹. Μὲ τὸ ἐξελικτικὸ αὐτὸ σχῆμα δὲν συμφωνεῖ ὁ Andrejev, ποὺ θεωρεῖ πιθανώτερο ὅτι ἡ διήγησι εἶναι συνδυασμὸς μεμονωμένων στοιχείων ἀπὸ διάφορες πηγές². "Ἐνα ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι ὅτι ἀκριβῶς στὶς παραλλαγὰς τοῦ σλαβικοῦ νότου, ποὺ εἶναι ὅχι μόνον οἱ σταθερώτερες ἀλλὰ διασώζουν στὴν πιὸ πιστὴ μορφή τὸ μοτίβο τῆς ἄρδευσεως τῶν δαυλῶν, δὲν ἀναφέρεται σὲ καμμιά περίπτωσι αἰμομεικτῆς³.

Τὸ μοτίβο ὅμως τῆς αἰμομειξίας τὸ βρίσκομε τώρα στὴ λαϊκὴ παράδοσι ἀκόμη πιὸ νότια, στὸν ἑλληνικὸ μάλιστα νησιωτικὸ χῶρο, στὸ χῶρο δηλ. ἀπὸ ὅπου ὅπως τουλάχιστον δέχεται ὁ Μέγας ἔχει μεταναστεύσει ἡ διήγησι πρὸς τὶς χῶρες τοῦ βορρᾶ. Βέβαια ὑπάρχει διαφορὰ στὸ πρόσωπο τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Στὰ τραγούδια ποὺ ἐξετάζομε ὁ ἁμαρτωλὸς εἶναι γυναῖκα, ποὺ συνέρχεται μὲ τὸν ἀδελφὸ της, στὶς εὐρωπαϊκὰς παραλλαγὰς, ποὺ ἀναφέραμε, εἶναι ἄνδρας ποὺ συνέρχεται ἐκτὸς τῶν ἄλλων μὲ τὴν ἀδελφή του⁴, ἀλλὰ ἡ διαφορὰ αὕτη γιὰ λαϊκὰ κείμενα μοῦ φαίνεται μᾶλλον ἐπουσιώδης.

Ἐὰν ὅλα αὐτὰ τὰ τελευταῖα εἶναι ὀρθά, τὰ τραγούδια τῆς Δωδεκανήσου διασώζουν τὴν παλαιότερη μορφή τῆς διηγήσεως γιὰ τὴν ἀναβλάστησι τῶν

239) καὶ ὁ πατροκτόνος αἰμομεικτὴς τῶν τεσσάρων παραλλαγῶν ποὺ ἀναφέραμε κατάγεται ἀπὸ μιὰ αὐτοτελῆ πολὺ γνωστὴ διήγησι (Οἰδίπους, Ἰούδας κλπ.) (Πρβλ. καὶ Γ. Ἀ. Μέγας ὁ. π., σ. 251, σημ. 1).

1. Βλ. Andrejev, Die Legende von den zwei Erzsündern, ὁ. π., σ. 100. Πρβλ. καὶ Γ. Ἀ. Μέγας, ὁ. π., σ. 345.

2. Ὁ. π., σ. 102 κέξ.

3. Ὁ. π., σ. 102.

4. Ὁ Andrejev (Die Legende von den zwei Erzsündern, ὁ. π., σ. 102) παρατηρεῖ ὅτι τὸ θέμα τῆς αἰμομειξίας εἶναι διαφορετικὰ διατυπωμένο στὶς παραπάνω 2 εὐρωπαϊκὰς παραλλαγὰς σὲ σύγκρισι μὲ τὴν ἀπόκρυφη διήγησι γιὰ τὸ Λῶτ καὶ αὐτὸ φαίνεται νὰ τὸ θεωρῇ, καὶ σωστὰ μέχρι ἓνα σημεῖο, στοιχεῖο ἐναντίον τοῦ ἐξελικτικοῦ σχήματος, ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω.

ξερῶν δαυλῶν. Μιά συστηματική ἀναζήτησι ἀνάλογου ὕλικου ἐνδέχεται νὰ ἐνισχύσῃ αὐτὴ τὴν ἄποψιν.

Γενᾶται τώρα τὸ ἐρώτημα, ἀν ἡ ἀπόδοσι σὲ στίχους τοῦ μοτίβου τῆς ἀναβλαστήσεως τῶν ξερῶν δαυλῶν, ποὺ σχετίζονται μὲ τὴν ἀπόκρυφη διήγησι γιὰ τὸ Λῶτ, ἀνήκει μόνον στὴν ἐλληνικὴ δημοτικὴ ποίησι.

Ἡ ἀπάντησι εἶναι ἀρνητικὴ. Ὅπως σὲ σύντομη ὑπόσημείωσι ἀναφέρει ἤδη ὁ Ν. Γ. Πολίτης, τὸ θέμα τῆς ἀναβλαστήσεως βρίσκεται στὴν πολὺ γνωστὴ γερμανικὴ παράδοσι γιὰ τὸν πάπα Οὐρβανὸ καὶ τὸν Tannhäuser¹. Τὸ κεντρικὸ πρόσωπο τῆς παραδόσεως αὐτῆς ἔχει ζήσει ἕνα ἢ ἑφτά χρόνια ἀμαρτωλὸ βίον κοντὰ στὴν Frau Venus, μετανοεῖ ὅμως τελικὰ καὶ ἀποφασίζει νὰ ἐπισκεφθῇ στὴ Ρώμη τὸν πάπα, γιὰ νὰ πάρῃ συγχώρησι. Ὁ τελευταῖος τὸν ἀπογοητεύει ὅμως τελείως, δηλώνοντάς του ὅτι ὅσο εἶναι δυνατὸ τὸ ξερὸ ραβδί ποὺ κρατεῖ στὸ χέρι (ποὺ χώνει στὴ γῆ) νὰ μπορέσῃ νὰ ξαναβλαστήσῃ, ἄλλο τόσο θὰ μπορούσε νὰ ἐλπίζῃ ὅτι θὰ λάβῃ ἄφεσι τῶν ἀμαρτιῶν του. Μετὰ ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες φανερώνει ὁ Θεὸς τὸ ἔλεός του μὲ τὴν ἀναβλάστησι τοῦ ραβδιοῦ².

Ὁ μῦθος αὐτὸς στὴ γενικώτερη πρώτη του μορφή γίνεται γνωστὸς στὴν Γερμανία πιθανῶς στὰ τέλη τοῦ 13ου καὶ τίς ἀρχὲς τοῦ 14ου αἰ., ὅπου γίνεται καὶ τραγούδι ποὺ συνδέεται μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ ἱππότη Tannhäuser (περίπου 1200-1268). Τὸ νέο στοιχεῖο στὸ τραγούδι τῆς Γερμανίας εἶναι τώρα ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἡ ἀναφορὰ στὸ θαῦμα τῆς ἀναβλαστήσεως τοῦ ραβδιοῦ, ποὺ εἶναι γενικώτερα γνωστὸ θρησκευτικὸ μοτίβο (ραβδί Ἀαρὼν) κλπ.³

Τὸ τραγούδι γνωρίζει μεγάλη διάδοσι στὴν Γερμανία⁴. Στὴν Αὐστρία διαδίδεται ἐπίσης καὶ σὲ μορφή μάλιστα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς παραλλαγή τῆς γερμανικῆς μπαλλάντας ἀλλὰ ὡς αὐτοτελὴς δημιουργία⁵.

1. Παραδόσεις, δ. π., σ. 923, σημ. 2, ὅπου καὶ ἀναγραφὴ σχετικῆς βιβλιογραφίας.

2. Βλ. John Meier, Deutsche Volkslieder mit ihren Melodien. Τόμ. 1 Balladen, Berlin und Leipzig 1935, μέρ. 1, σ. 152 (σ. 145 - 152 σχετικὰ κείμενα καὶ μελωδίες).

3. Ὁ π., σ. 155 - 156.

4. Ἡ βασικὴ βιβλιογραφία στὸν John Meier, δ. π., σ. 145 κέξ., ἀρ. 15, καὶ σ. 321. Βλ. καὶ Selma Hirsch, Das Volkslied im späten Mittelalter. 20 spätmittelalterliche Balladen und Lieder, aus ihren zersungenen Formen wiederhergestellt und erläutert. (Μεταξὺ τῶν περιεχομένων: Die älteste Gestalt der Ballade vom Tannhäuser. Ἡ παραπομπὴ στὸ βιβλίο μου εἶναι γνωστὴ ἀπὸ πρόσφατο διαφημιστικὸ κατᾶλογο).

5. Βλ. ἀναλυτικὰ Leopold Schmidt, Zur österreichischen Form der Tannhäuser - Ballade, Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes 1, 1952, σ. 9 - 18, ὅπου καὶ ἡ προηγούμενη βιβλιογραφία. Ἀπὸ τὴ βιβλιογραφία αὐτὴ βλ. κυρίως τὴ μελέτη τοῦ Leopold Kretzenbacher, Der Tannhäuser in der Volksdichtung Österreichs, Volkslied - Volkstanz - Volksmusik 48, 1947, σ. 2 κέξ. Ὡς σημειωθῇ ἐνδεικτικὰ ὅτι σὲ παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ, ποὺ ἔχει τυπωθῇ σὲ φυλλάδια τὸ 1805 στὴν Αὐστρία, γίνεται λόγος γιὰ τρία βαριὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἀμαρτωλοῦ (βλ.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τῆ διήγησι γιὰ τὸν Tannhäuser καὶ ἡ διήγησι γιὰ τὸ ληστή Madej εἶναι γνωστὴ μὲ τὴ μορφή τραγουδιοῦ. Συγκεκριμένα ἡ τελευταία εἶναι διαδεδομένη στοὺς Σλοβένους ὡς τραγούδι σὲ μιὰ ιδιότυπη σὲ σχέσι μὲ τὸ κείμενο τῆς παραδόσεως μορφῇ. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Andrejev, ποὺ γνωρίζει 11 σλοβενικὲς παραλλαγές¹, τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ περιορίζεται κυρίως στὸ ἐπεισόδιο τῆς μετάνοιας. Ὁ ἀμαρτωλὸς ποὺ μετανοεῖ σ' ὅλες αὐτὲς τὶς παραλλαγές, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ, ἔχει σκοτώσει τὸν πατέρα του ἢ κάποιον στενὸ συγγενῇ, ἀδελφὸ, ἀδελφὴ κλπ. Ἀπευθύνεται στὸ Χριστό, σπαινιώτερα στὴν Παναγία. Ὁ Χριστὸς ἢ ἡ Παναγία τοῦ ὑποδεικνύουν ἀνάμεσα στὰ ἄλλα νὰ προσεύχεται πάνω σ' ἕνα βουνὸ μπροστὰ σὲ ἕνα ξερὸ δένδρο, ὥσπου τὸ τελευταῖο νὰ ἀρχίσῃ νὰ βγάζῃ βλαστούς. Τὸ δένδρο ἀναβλαστάνει ὕστερα ἀπὸ παρέλευσι πολλῶν χρόνων (συνήθως ἑπτὰ).

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς διαφορὲς λεπτομέρειες ποὺ ἀναφέρονται στοὺς στίχους τοῦ τραγουδιοῦ (οἱ γνωστὲς στὸν Andrejev παραλλαγές κυμαίνονται σὲ ἑκτασι μεταξὺ 20 καὶ 68 στίχων) τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέραμε ἔχουν, μπορούμε νὰ ποῦμε, ἀρκετὲς ἀναλογίες πρὸς ἐκεῖνα τῶν ἐλληνικῶν τραγουδιῶν. Ὅπως δὴποτε ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ ἐλληνικὰ ἐκεῖνο ποὺ σημειώνει στὴ συνέχεια ὁ Andrejev γιὰ τὸ σλοβενικὸ τραγούδι, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὴ ἀπόδοσι σὲ στίχους τῆς διηγήσεως. Ὁ μῦθος, γιὰ τὸ ληστή Madej, ἔχει δώσει στὸ τραγούδι τὴν ἀφετηρία καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια μοτίβα του².

Ἐνα τελευταῖο ἐρώτημα, ποὺ ἀνακύπτει γιὰ τὰ ἐλληνικὰ τραγούδια,

Leopold Schmied, ὁ. π., σ. 14, ὅπου ἀνατυπώνεται τὸ κείμενο). Πρβλ. καὶ Karl Horak, Balladen aus Tirol, Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes 2, 1953, σ. 61).

1. Τὸ ὕλικό ἔχει βέβαια στὸ μεταξὺ πολὺ ἐπαυξηθῇ. Πρβλ. R. W. Brednich, Die Legende vom Elternmörder in Volkserzählung und Volksballade, Jahrbuch für Volksliedforschung 9 (1964), σ. 116 - 143, I. Grafenauer - Z. Kumer, Spokorjeni grešnik. Študija o izvoru, razvoju in razkroju slovensko - hrvaška - vzhodnoalpske ljudske pesmi [Τὸ σλοβενικοκρατικὸ δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τὸν ἀμαρτωλὸ ποὺ μετανοεῖ]. Ljubljana 1965 (Razred za filološke in literarne vede, 19. Institut za slovensko narodopisje, 8) καὶ Hartmut Braun, Zur Melodiegeschichte des Legendenliedes vom Bussfertigen Sünder. Ein Hinweis zu seiner Herkunft. Jahrbuch für Volksliedforschung 16 (1971), σ. 64 - 72. Ἡ παραπομπὴ στοὺς Grafenauer - Kumer προέρχεται ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ Braun.

2. Βλ. N. P. Andrejev, Die Legende vom Räuber Madej, ὁ. π., σ. 205 - 208. Πρβλ. καὶ σ. 292. Τὸ ἀντίθετο παρατηρεῖ ὁ Andrejev (ὁ. π., σ. 208) γιὰ ἄλλες περιπτώσεις, ὅπου ἡ παράδοσι γιὰ τὸ ληστή βρίσκεται σὲ στίχους (βλ. ὁ. π. καὶ σ. 15[51], 19[80], 23[115], 24[117, 118, 120], 32[164]). Γενικώτερα δὲν εἶναι κάτι ἀσυνήθιστο μῦθοι καὶ παραμῦθοι νὰ φέρονται μὲ μορφή τραγουδιοῦ καὶ ἀντίθετα. Βλ. Hinrich Siuts, Volksballaden - Volkserzählungen. Motiv- und Typenregister. Fabela 5 (1962), σ. 72 - 89 καὶ R. W. Brednich, Volkslied und Volkssage. Zum Verhältnis von «Singen und Sagen» in Deutschland, Λογογραφία 22 (1965), σ. 42 - 52.

είναι, γιατί είναι γνωστά μόνο στα Δωδεκάνησα. Μια πιθανή απάντησι είναι ότι έχουμε εδώ να κάμουμε με μια τοπική δημιουργία. Τα ξένα μάλιστα παράλληλα, όπως το τραγούδι για τὸν Tannhäuser στὴν Αὐστρία καὶ μάλιστα ἡ σλοβενική παραλλαγή σὲ τραγούδι τῆς γνωστῆς στὸν εὐρύτερο εὐρωπαϊκὸ χῶρο διηγήσεως γιὰ τὸ ληστή Madej δὲν ἀποκλείουν καθόλου μιὰ τέτοια ἀποψι. Ἡ ποικιλία ποὺ παρουσιάζουν οἱ λίγες ἔστω δωδεκανησιακὲς παραλλαγές, ποὺ, ὅπως εἶδαμε, παρὰ τὰ κοινὰ τους στοιχεῖα φαίνεται νὰ ἀνήκουν σὲ δύο ἐντελῶς διαφορετικοὺς τύπους τραγουδιῶν, δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ὑπόθεσι ὅτι ἔχουν ὡς πρότυπο κάποιο ποιητικὸ κείμενο ἴσως μάλιστα καὶ τυπωμένο. Περισσότερο πιθανὴ φαίνεται με ἄλλα λόγια ἡ ὑπόθεσι ὅτι στὰ ἑλληνικὰ τραγούδια (θρησκευτικὰ-παραλογη κριματισμένου) ἦταν ἕνεκα τοῦ περιεχομένου των σχετικὰ εὐκολὴ ἡ προσαρμογὴ τῆς παραδόσεως καὶ συγκεκριμένα ἡ ἀπόδοσι σὲ στίχους τοῦ θέματος τῆς ἀναβλαστήσεως τῶν ξερῶν δαυλῶν, γιὰ νὰ καταδειχθῇ ἔτσι ἡ ἀπεριόριστη δύναμι τῆς μετάνοιας καὶ αὐτὸ ἔγινε σὲ μιὰ μόνον περιοχὴ.

Δὲν κρίνω ἀκόμη περιττὸ νὰ ἐπισημάνω καὶ μερικὲς ὁμοιότητες, ποὺ ὑπάρχουν στὶς λεπτομέρειες μεταξὺ τῶν τραγουδιῶν καὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν διηγήσεων γιὰ τοὺς δύο ἁμαρτωλοὺς καὶ τὸ ληστή Madej. Ὅπως εἶδαμε, στὴν περίπτωσι τῶν θρησκευτικῶν μας τραγουδιῶν (παραλλ. Σύμης καὶ Ρόδου) ἀναφέρεται ψυχὴ, ποὺ ἐπιδιώκει τὴν ἐξιλέωσί της καὶ ποὺ τελικὰ ἀρδεύει τὸν παρμένο ἀπὸ φωτιὰ δαυλὸ ἢ τοὺς τρεῖς δαυλοὺς. Τὸ ἴδιο ἀναφέρεται καὶ σὲ παραλλαγὴ γιὰ τὸν Madej. Καὶ ἐδῶ δηλαδὴ ἡ ψυχὴ τιμωρεῖται νὰ ἀρδεύῃ τρεῖς καψαλιασμένους δαυλοὺς, ὥσπου νὰ φυτρώσουν, γιὰ νὰ ἐξιλεωθῇ¹.

Ἀλλὰ ἡ ἀρδευσι αὐτὴ γίνεται καμμιά φορὰ ὑπὸ ὄρους, ποὺ κάνουν ἀκόμη πιὸ σκληρὴ τὴν ἐπιβαλλόμενη ποινή. Ἔτσι, σύμφωνα με τὴν Α' παραλλαγὴ τῆς Νισύρου, πρέπει ὁ ἁμαρτωλὸς νὰ ποτίσῃ με τὰ δάκρυά του τὸν «ἀφτούμενο δαυλόν», ὅπως σὲ παραλλαγὴ τῆς διηγήσεως γιὰ τὸν Madej². Τέλος ἡ λεπτομέρεια τῆς μεταφορᾶς με τὸ στόμα τοῦ νεροῦ τῆς ἀρδεύσεως (Β' παραλλ. Νισύρου) ἀναφέρεται σὲ πολλὰς παραλλαγές τῆς παραδόσεως γιὰ τοὺς δύο ἁμαρτωλοὺς³ καὶ τὸν Madej⁴.

1. N. P. Andrejev, ὁ. π., σ. 140.

2. "Ο. π., σ. 133. Πρβλ. γιὰ τὰ δάκρυα καὶ τὴν παραλλ. Ρόδου.

3. "Ο. π., σ. 39 καὶ 40.

4. "Ο. π., σ. 133 καὶ 306. Ὁ Andrejev (Δύο ἁμαρτωλοί, ὁ. π., σ. 40) γράφει ὅτι μοτίβο τῆς πληρώσεως με δάκρυα ἀπὸ τὸν ἁμαρτωλὸ ἐνὸς λάκκου, γιὰ νὰ ἐξιλεωθῇ, ποὺ βρίσκεται σὲ μιὰ φιλλανδικὴ παραλλαγὴ (ὁ. π., σ. 8, ἀρ. 2) εἶναι πιθανὸ νὰ ἔχῃ ὑποκαταστήσῃ τὴν ἀρχικὴ ἀρδευσι ἐνὸς ξεροῦ κορμοῦ (ἴσως ἀκόμη με δάκρυα).